
Cultureel versus economisch georiënteerde basisscholen en hun publiek

Jan C.C. Rupp, Marika Walet en Bibi van Wolput

Theoretische achtergrond van het onderzoek

In een eerder onderzoek, gebaseerd op de reproductietheorie van Bourdieu (1969, 1979), hebben wij aangetoond dat een zeer groot deel van de invloed die de sociale achtergrond van kinderen uitoefent op hun schoolloopbaan, toegeschreven kan worden aan verschillen in opleidingsstatus tussen basisscholen (Rupp e.a. 1989a en 1989b). De opleidingsstatus van een basisschool is een zeer stabiel schoolkenmerk. De basisschool met een hoge opleidingsstatus (een school die uitsluitend opleidt voor scholen voor VWO en HAVO) trekt kinderen aan van ouders met een hoge sociaal-economische status. Een opvallende nevenuitkomst van het onderzoek was dat ouders met de hoogste SES een veel grotere variatie in schoolkeuze laten zien dan ouders uit de middenklasse of uit groeperingen met de laagste SES. In deze bijdrage wordt deze bevinding aan een nader onderzoek onderworpen. Nu geeft de theorie van Bourdieu over cultureel versus economisch kapitaal ook weer een aanwijzing in welke richting een verklaring gezocht zou kunnen worden. In alle sociale klassen, zo luidt zijn theorie, kunnen mensen onderscheiden worden naar hun culturele of economische oriëntatie. Culturele oriëntatie betekent dat men zich culturele hulpbronnen wil verwerven respectievelijk reeds bestaande wil vasthouden en vergroten, economische gerichtheid dat men zijn economisch kapitaal wil reproduceren en uitbreiden.

Cultureel kapitaal kan op twee manieren verworven worden, in het gezin en op school. Verwerving in het gezin betekent dat iemand van jongs af aan opgevoed wordt in een cultureel klimaat. Dit gebeurt volgens Bourdieu op (voor buitenstaanders) onzichtbare wijze en komt daardoor 'natuurlijk' over, dit in tegenstelling tot via de school aangeleerde cultuur, die pedant aandoet. De anciënniteit van het cultureel kapitaal is bij Bourdieu een belangrijk aspect van het behoren tot de culturele elite en het aanzien dat men heeft. Iemand van wie de ouders en grootouders al tot de dominante culturele klasse behoorden zal zich altijd blijven onderscheiden van iemand wiens ouders uit een ander milieu komen.

Behalve het aspect van eigendom (hulpbronnen) heeft het begrip kapitaal ook het aspect van macht (Pels 1987). De strijd om de vaststelling van wat als cultuur aangemerkt kan worden, is een strijd die voornamelijk tussen de diverse (culturele en economische) elites wordt uitgevochten en waaraan ook het deel van de middenklasse deelneemt, dat nieuwe cultuuruitingen als 'cultuur' erkend probeert te krijgen, om zich zo een positie binnen de culturele elite te verwerven. Binnen het culturele veld maakt Bourdieu onderscheid tussen kunst en wetenschap en binnen de kunst tussen avant-garde cultuur, klassieke cultuur en bourgeois cultuur (door ons genoemd gala-cultuur, dat wil zeggen cultuur waarvan de presentatie er op gericht is duidelijk te maken dat er veel geld mee gemoeid is). Op het veld van het onderwijs betekent dit dat de meningen over wat goed onderwijs is, vooral onder de diverse elites van de upperclass verschillen, en dat het aanbod aan schooltypen op de markt van scholen vooral voor deze sociale groepen zeer gevarieerd is. Bourdieu heeft deze theorie uitgewerkt op het niveau van het voortgezet en hoger onderwijs. Voor het verwerven van culturele hulpbronnen en eventueel een invloedrijke positie binnen het culturele veld, zijn andere (school)wegen ontwikkeld dan voor het verwerven van economische hulpbronnen en economische machtsposities. Er kan sprake zijn van verschillende routes binnen het universitaire stelsel, maar ook van universitaire tegenover buitenuniversitaire wegen (cf Ringer 1979, Beekenkamp 1984). Wij vonden in eerder onderzoek dat reeds op het niveau van de basisschool de meningen over de kwaliteit van het onderwijs onder ouders met een hoge SES sterk uiteen lopen. Het is aan te nemen dat dit zijn weerslag zal hebben in een brede variatie aan typen basisscholen in plaatsen waar veel mensen wonen met grote culturele en/of economische hulpbronnen. We werden in onze opvatting gesterkt door het onderzoek van Kalmijn en Batenburg (1986, cf Ganzeboom e.a. 1987) naar verschillen in recrutering tussen een 'traditioneel' en een Montessori-Lyceum. De door hen traditioneel genoemde middelbare school bleek meer economisch, het Montessori-Lyceum meer cultureel gericht, zij trekken ouders aan met een overeenkomstige gerichtheid en reproduceren deze bij de leerlingen. De 'vernieuwingsscholen' (Montessorischolen, Jenaplanscholen, Vrije Scholen, en dergelijke) zouden (ook) op het niveau van het basisonderwijs wel eens de scholen kunnen zijn die cultureel gericht zijn.

Onze eerste veronderstelling is derhalve, dat er binnen de deelmarkt van hoge status-basisscholen verschillend georiënteerde scholen zijn, namelijk cultureel georiënteerde en economisch georiënteerde scholen. We noemen dit de *schooldifferentiatiehypothese*.

Onze tweede veronderstelling is dat de cultureel georiënteerde scholen relatief veel leerlingen rekruteren uit de culturele elite en de economisch georiënteerde scholen relatief veel leerlingen uit de economische elite. Deze tweede hypothese noemen we net als Kalmijn en Batenburg de *rekruteringshypothese*. De

verwachting is dat de ouders van de kinderen op de culturele school meer cultureel georiënteerd zijn dan de ouders van de kinderen op de economische school, en omgekeerd. We denken dat deze verschillen pregnanter zijn als we een voorkeur voor avantgardistische cultuur als maatstaf voor het bezit van cultureel kapitaal nemen.

De derde veronderstelling is de *leerlingverschilhypothese*. We verwachten dat leerlingen van cultureel georiënteerde scholen meer culturele en de andere leerlingen meer economische ambities hebben. We verwachten dat de verschillen tussen de leerlingen van de respectieve scholen groter zijn naar de mate waarin het cultureel kapitaal van hun familie meer anciënniteit heeft.

De vierde hypothese is de *reproductiehypothese*. Ouders kiezen een school die bij hun leefstijl past. We verwachten dat beide soorten scholen de oriëntatie van het herkomstmilieu van de leerlingen in stand houden en zo bijdragen aan de reproductie hiervan. We verwachten voorts dat de school de oriëntatie van het milieu zal versterken, echter afhankelijk van de anciënniteit van het ouderlijk kapitaal; hoe ouder het kapitaal hoe minder de school daaraan toe zal voegen, de school reproduceert dan alleen.

Opzet van het onderzoek

Onderzoeksgebied en oriëntatie van de scholen. Een gedifferentieerde deelmarkt van basisscholen voor ouders met de hoogste SES zal alleen daar kunnen voorkomen waar de vraag voldoende groot is naar differentiatie in elitescholen. Op basis van aanwijzingen in de literatuur (Van Hezewijk 1988, Wilterdink 1984 en 1986) en gesprekken met deskundigen uit de wereld van het onderwijs, zijn wij terecht gekomen in een gemeente in de buurt van Utrecht gelegen. Kalmijn en Batenburg hebben verschillen in oriëntatie uitgedrukt in termen van verschillen tussen 'traditionele scholen' en 'vernieuwingsscholen', maar dit is ons inziens niet juist. In het dagelijks leven hebben Montessorischolen en dergelijke zich weliswaar het begrip vernieuwingsschool weten toe te eigenen (om precies te zijn: het begrip traditionele vernieuwingsschool!), maar dit wekt ten onrechte de indruk dat vroeger alle scholen economisch georiënteerd zouden zijn geweest en dat economisch georiënteerde scholen zich niet zouden vernieuwen. We geven de voorkeur aan de begrippen cultureel versus economisch georiënteerde basisscholen. Het gaat dan om een onderscheid tussen:

– *economische oriëntatie*: een praktische instelling, prestatiegericht, no-nonsense beleid in de manier van lesgeven, nadruk op cognitieve vakken, klassikaal onderwijs;

– *culturele oriëntatie*: nadruk ligt op het kind zelf, sociaal-emotionele ontplooiing, zelfstandigheid, creativiteit, geïndividualiseerd onderwijs, ontwikkelen van sociale vaardigheden (leren samenwerken, kritisch nadenken), even-

wichtige balans tussen cognitieve en niet-cognitieve vakken, aandacht voor kunst en cultuur.

Deskundigen van de Schooladviesdienst en van de Afdeling Onderwijs van de Gemeente en leiders van scholen voor voortgezet onderwijs ter plaatse wezen ons diverse basisscholen aan. We kozen er twee van elke type uit. De gerichtheid van de school is vervolgens door ons vastgesteld op basis van het leerplan en aanvullende gesprekken met de schooldirecties. Daarbij is gelet op de doelstelling van het onderwijs, de aandacht besteed aan kunst en cultuur, de verhouding tussen cognitieve en niet-cognitieve vakken en de nadruk op prestaties of op ontplooiing. Voorts hebben wij de ouders vragen gesteld over de gerichtheid van de school en onderzocht in hoeverre de scholen deel uitmaakten van een landelijk netwerk.

Culturele en economische oriëntatie van de ouders. In de meeste onderzoeken wordt het bezit van cultureel kapitaal afgelezen aan de cultuurdeelname en de kennis over cultuur (Di Maggio 1982 en 1985, Kalmijn & Batenburg 1986, De Graaf 1987, Ganzeboom 1984, Lareau 1987). Dit gebeurt door de frequentie van het museum-, concert-, en theaterbezoek vast te stellen, en het leesgedrag (aantal en soort gelezen boeken, enz.) en de kennis van bepaalde kunstvormen/stijlen te bekijken. Over het algemeen wordt geen onderscheid gemaakt binnen de kunstvormen op zich, terwijl dit van wezenlijk belang is. Iemand die naar het spoorwegmuseum gaat, geldt als minder cultureel georiënteerd, op dit gebied, dan iemand die naar een museum voor hedendaagse kunst gaat. Het gaat bij cultureel kapitaal immers om 'cultuur' die (in een bepaalde samenleving in een bepaalde periode) het meeste aanzien heeft; bezit daarvan onderscheidt een bepaalde sociale groep het scherpst van andere maatschappelijke groepen. Zo kan binnen de literatuur onderscheid gemaakt worden tussen populaire, klassieke en avant-gardistische literatuur. Ganzeboom (1984 en 1987) maakt wel onderscheid tussen traditionele en moderne kunstvormen. Echter hij rekent klassieke kunst, bij voorbeeld klassieke muziek in haar geheel tot de categorie 'traditioneel', terwijl ook binnen de klassieke muziek door 'kenners' onderscheiden wordt naar traditioneel en avant-gardistisch. Er is een culturele hiërarchie aan te brengen binnen de zogenaamde klassieke muziek en literatuur. Voor de componisten hebben wij een musicoloog geraadpleegd en voor de auteurs Bolckmans' *Inleiding tot de voornaamste moderne literaturen* uit 1977. Voor de componisten maakten we de volgende schaal, in volgorde opklimmend naar avant-gardistisch; per categorie geven we enige voorbeelden:

Vivaldi, J. Strauss

Mozart

Bach, Debussy, Schubert, Stravinsky

Josquin, Schoenberg, Stockhausen

Voor de schrijvers hanteerden we de volgende schaal:

Cartland, Robbins

Konsalik, King

Wolkers, 't Hart

Camus, Böll

Trakl, Bataille

Het operationaliseren van 'economische oriëntatie' geschiedt doorgaans in termen van het inkomen, het bezit van luxegoederen, wintersport-vakanties e.d. Daar over het algemeen geweigerd wordt op vragen naar het inkomen en vermogen in te gaan, hebben wij een paar nieuwe vragen toegevoegd: het volgen van management-, bedrijfskundige en commerciële cursussen, het aangesloten zijn bij gezelschappen als Rotary, en het bezit van credit-cards.

De variabelen met betrekking tot de *ouders* zijn dan (zie voor de volledige vragenlijst Marika Walet en Bibi van Wolput 1989):

a) achtergrondvariabelen: *Opleiding moeder* (hoogst afgemaakte in 7 niveaus); *opleiding vader* (hoogst afgemaakte in 7 niveaus); *economische en culturele status moeder* en *economische en culturele status vader* [met behulp van een door Ganzeboom e.a. (1987) ontworpen schaal wordt er een economische en een culturele waarde toegekend aan elk beroep].

b) culturele oriëntatie van de ouders: *Muziek* (regelmaat luisteren, muziekvoorkeur, kennis en smaak van klassieke muziek, bezoek concerten, bezit platen en bladmuziek; een van de items biedt de mogelijkheid te differentiëren naar populair, klassiek en avant-garde); *lezen* (frequentie van het kopen van boeken, literaire smaak, lidmaatschap bibliotheek, het soort tijdschriften dat men leest, kennis literatuur; ook hier biedt een van de items de mogelijkheid tot differentiatie naar populair, klassiek en avant-garde); *musea* (bezoek aan soort musea); *omroepen* [voorkeur voor omroep, lopend van minst cultureel (Veronica) tot meest cultureel (VPRO)].

c) economische oriëntatie van de ouders: *Huis* (soort huis, grootte huis en bezit huis); *bezit luxegoederen* (soort auto, garage, boot, tweede huis en zwembad); *vakantie* (wintersport, frequentie vakantie en verblijf in hotel); *lidmaatschap* (het aangesloten zijn bij organisaties als Diner's Club); *cursussen* [verdere specialisatie door middel van cursussen ten behoeve van een economische loopbaan (b.v. in management, bedrijfskunde enz.)].

d) het overbrengen van de economische of culturele oriëntatie op de kinderen: *Culturele en economische ambitie ouders voor kind* (prioriteiten toekomst en verwachte toekomstige loopbaan; meer aandacht voor bepaalde onderwijsdoelen; in hoeverre geven ouders bij de belangenafweging voor de keuze van basisschool en middelbare school, voorrang aan culturele of economisch georiënteerde scholen); *culturele opvoeding kind* (boekenaanschaf voor kinderen, laten volgen van muziekles en 'uitjes').

Zoals reeds aangegeven hebben we ook een *economische en culturele school* variabele ingevoerd. Deze meet via de ouders de oriëntatie van de school.

De variabelen met betrekking tot de *grootouders* zijn: *Economische anciënniteit* (bezit auto, bezit huis, aantal kamers, op vakantie in het buitenland, in de periode dat de ouders nog bij hun ouders woonden); *culturele anciënniteit* (soort boeken die de grootouders lezen en soort muziek waar ze naar luisteren); *opleidings anciënniteit* (hoogst afgemaakte opleiding door de ouders van de vader en ouders van de moeder in 7 niveaus); *economische en culturele status grootouders* (ook hier wordt met behulp van de schaal van Ganzeboom een culturele en economische waarde toegekend aan elk beroep).

Oriëntatie van de kinderen/leerlingen. Om de oriëntatie van de kinderen te onderzoeken hebben we geprobeerd de vragen aan de ouders te vertalen naar de kinderen. De oriëntatie manifesteert zich bij de jonge kinderen nog niet zo duidelijk. De economische gerichtheid hebben we gemeten door te vragen naar voorkeur voor dure cadeaus, beroepen met een economische status en typische elite-sporten; de culturele gerichtheid door middel van vragen over voorkeur voor beroepen met een culturele status, voor culturele cadeaus, voor het bespelen van een muziekinstrument, enzovoort. Zo zijn we tot de volgende variabelen gekomen: *Culturele en economische ambitie* (voorkeur vakken en toekomstig beroep); *culturele en economische leefstijl* (frequentie TV kijken, voorkeur sporten, vrijetijdsbesteding en favoriete cadeaus).

Resultaten van het onderzoek

De respondenten. Anders dan Kalmijn en Batenburg (1986) die alle informatie hebben ingewonnen middels een vragenlijst aan de leerlingen van de twee middelbare scholen, wat het gevaar van contaminatie met zich mee brengt, hebben we de gegevens over de (groot)ouders bij de ouders en over de leerlingen bij de leerlingen verzameld, terwijl de cultureel versus economische gerichtheid van de basisscholen op drie van elkaar onafhankelijke manieren is beoordeeld (door onderwijsdeskundigen, door onszelf via de leerplannen, en via vragen aan de ouders).

We hebben leerlingen en hun ouders benaderd van de zevende en achtste

groep. Van 32 van de 65 huishoudens van de eerste, economisch gerichte school kregen we de vragenlijst ingevuld terug, en van 39 van de 78 gezinnen van de tweede school van dit type (in totaal een respons van 49.7 %). Voor de cultureel gerichte scholen was de respons respectievelijk 36 van de 60 en 35 van de 75 (in totaal 52.6 %).

Van de economisch gerichte scholen hebben we alle, dat is in totaal 70 leerlingen kunnen bereiken. Eén cultureel gerichte school stond niet toe dat aan de leerlingen een vragenlijst werd afgenomen, dit strookte niet met de doelstellingen van de school; van de andere school konden we alle 35 leerlingen bereiken.

De uiteindelijke variabelen. De verschillende items van de vragenlijsten worden verondersteld variabelen te meten die betrekking hebben op de culturele, dan wel economische oriëntatie van de ouders, de grootouders en de kinderen. Elke variabele is opgebouwd uit een aantal vragen. De gestandaardiseerde scores op de vragen werden bij elkaar opgeteld, wanneer de vragen een grote interne consistentie bleken te hebben (dit betekent dat er een samenhang tussen vragen is, die verondersteld worden hetzelfde te meten). Bij de berekening van de Z-scores zijn de 'missing values' weggelaten, omdat anders het gemiddelde zou kunnen vervlakken, wat het te onderzoeken verschil negatief kan beïnvloeden. Alleen bij de competentievragen van lezen en muziek zijn de 'missing values' meegenomen in de analyse, omdat wij deze opgevat hebben als een 'ontbrekende culturele competentie'. De interne consistentie werd bepaald met behulp van Cronbachs Alpha. Uiteindelijk zijn we gekomen tot de volgende, samengestelde variabelen:

muziek	CA = .77
lezen	CA = .62
economische oriëntatie	CA = .88
economische ambitie ouders voor kind	CA = .58
culturele ambitie ouders voor kind	CA = .52
economische anciënniteit	CA = .87
culturele anciënniteit	CA = .74
opleidings anciënniteit	CA = .79
economische oriëntatie kind	CA = .73
culturele oriëntatie kind	CA = .80

Met betrekking tot de culturele oriëntatie zijn een aantal items weggevalen, dit zijn de vragen over boekbezit en plaatbezit, de frequentie van het muziekluisteren: uit de frequentieverdelingen bleek al dat er geen verschillen waren tussen de scholen. De items over de economische en culturele status van de moeder hebben we weggelaten, omdat er te weinig moeders bleken te zijn die betaalde

arbeid verrichten. Wel blijkt dat van de kinderen op de culturele scholen meer moeders een betaald beroep uitoefenen dan op de economische scholen. Van deze beroepen blijkt de economische en culturele status ongeveer overeen te komen. Om dezelfde reden zijn de items met betrekking tot de beroepsstatus van de moeders van de ouders weggefallen. De vier in de opzet genoemde variabelen met betrekking tot de kinderen zijn uiteindelijk samengenomen in twee variabelen, omdat Cronbachs Alpha te laag was voor de vier afzonderlijke variabelen. Uit de items met betrekking tot *lezen* en *muziek* hebben we vier variabelen geconstrueerd. De variabele *avantgarde* meet de voorkeur voor 'avantgarde-cultuur' (deze telt hoe vaak mensen bij lezen en muziek iets invullen bij de 'meest culturele' categorie). De variabele *klassiek* meet de voorkeur voor de 'klassieke cultuur'. De variabele *gala* meet de voorkeur voor de zogenaamde 'niet culturele' cultuur. De vierde variabele meet de *totale cultuur deelname*, deze bestaat uit de variabelen *lezen* en *muziek* samen. We hebben deze twee variabelen niet willen vervangen door de totale cultuurdeelname, omdat we er vanuit gaan dat iemand niet op beide gebieden even 'cultureel' hoeft te zijn. (Wanneer iemand veel cultureel kapitaal heeft op het gebied van muziek, wil dit niet automatisch zeggen, dat hij dat ook heeft op het gebied van literatuur). Dit neemt niet weg dat toch de totale cultuurdeelname hoger moet zijn voor de culturele scholen (hypothese 2).

We beschikken verder nog over de volgende, niet samengestelde variabelen:

- opleiding vader en opleiding moeder
- economische en culturele beroepsstatus vader
- omroep en museum
- culturele en economische oriëntatie school

De vragen over musea en omroepen zijn in de analyse apart gehouden. Voor *omroep* hebben wij dit gedaan omdat bij een school de helft van de respondenten de vraag niet had ingevuld; het betrekken van de vraag bij de variabele muziek zou geresulteerd hebben in evenzoveel missing values voor de variabele muziek. De variabele *museum* is apart gehouden, omdat toevoeging bij de variabele lezen een negatief effect zou kunnen hebben omdat de vraag niet was ingevuld zoals de bedoeling was.

Toetsing van de hypothesen. Het toetsen van de schooldifferentiatie-, de recruiters- en de leerlingverschilhypothese hebben we met behulp van de t-test gedaan. Met de t-test wordt de significantie van het verschil tussen de gemiddelden van twee groepen bepaald. Deze toets achten wij geschikt voor onze onderzoekssituatie, aangezien wij voorspellingen over de verschillen tussen twee groepen (ouders van 'culturele' scholen tegenover ouders van 'economische' scholen) willen onderzoeken. In de hieronder besproken analyses zijn de ouders van de twee 'culturele' scholen samengenomen in de ene groep (groep 1), en de

ouders van de twee 'economische' scholen in de andere groep (groep 2). Het toetsen van de hypothesen komt neer op het uitvoeren van de t-test voor de in de vorige paragraaf genoemde variabelen. Als significantieniveau hebben we $p = .05$ genomen. Voor het toetsen van de reproductiehypothese zijn regressieanalyses de geeignende methode.

De schooldifferentiehypothese. Allereerst hebben wij de leerplannen geanalyseerd van de door de deskundigen aangewezen scholen. We onderzochten:

a. De doelstelling van het onderwijs.

Bij de als cultureel aangemerkte scholen (een Montessorischool en een Vrije School) staat, zoals ook in het leerplan tot uitdrukking komt, de filosofie van de grondlegger voorop. Deze filosofie heeft duidelijk culturele implicaties (creativiteit, expressie en dergelijke). Uit gesprekken met de directeurs van de twee als economisch aangewezen scholen (een openbare, die bijzonder neutraal wil worden, en een protestant-christelijke) komt een zakelijker instelling naar voren. Er moet goed onderwijs geleverd worden en de ouders eisen dat het VWO-niveau bereikt wordt.

b. Aandacht besteed aan kunst en cultuur.

Uit de schoolwerkplannen blijkt, dat op jonge leeftijd aan kunstuitingen (poëzie) aandacht wordt besteed op de twee cultureel gerichte scholen. De muzikale vorming krijgt er ook meer aandacht door het aanwezig zijn van een schoolorkest. Bij de economisch gerichte scholen is dit minder uitgesproken. Men houdt zich meer aan de voorgeschreven leerstof. Die leerstof mag niet in het gedrang komen door expressievakken. Deze zijn geen doel op zich, maar dienen als ondersteuning (sociale opvoeding).

c. De verhouding tussen cognitieve en niet-cognitieve vakken.

Bij de twee culturele scholen is er meer aandacht voor niet-cognitieve vakken dan bij de twee economisch gerichte scholen. Bij de laatstgenoemde scholen is de verhouding ongeveer hetzelfde.

d. Nadruk op prestaties of op ontplooiing.

Op de economisch gerichte scholen is men duidelijk gericht op cognitieve prestaties. De culturele scholen zijn vanuit hun doelstelling meer gericht op ontplooiing dan op het leveren van prestaties.

Verder hebben we bekeken of de uitspraken van de ouders over de economische of culturele oriëntatie van de school deze bevindingen ondersteunen. Dit lijkt het geval (Tabel 1).

Drie van de vier scholen zijn lid van een landelijke vereniging die een netwerk van dergelijke scholen over Nederland heeft, de vierde school overweegt tot een netwerk toe te treden. De scholen zijn derhalve representatief voor een type basisschool in ons land.

Tabel 1: Verschillen tussen de scholen op culturele en economische doelstellingen, volgens de ouders

culturele doelstellingen

	\bar{x}	sd	n
groep 1	3.4	1.5	71
groep 2	1.5	1.2	71

$$t = 8.29 \quad df = 140 \quad p < 0.001$$

economische doelstellingen

	\bar{x}	sd	n
groep 1	1.1	.9	71
groep 2	1.9	.9	71

$$t = -5.55 \quad df = 140 \quad p < 0.001$$

De *recruteringshypothese* voorspelt dat de ouders die gekozen hebben voor een cultureel gerichte school, cultureler en minder economisch zijn dan de ouders die gekozen hebben voor een economisch gerichte school. Om deze voorspelling te toetsen hebben we een t-test uitgevoerd voor de volgende variabelen: *lezen, muziek, economische en culturele oriëntatie, culturele en economische ambitie ouders voor kind, totale cultuurdeelname, omroep en museum*. Als de hypothese juist is moet het gemiddelde van de variabelen economische oriëntatie en economische ambitie ouders voor kind, hoger zijn voor de ouders van groep 2. Bij de overige variabelen moet het gemiddelde van groep 1 hoger zijn dan dat van groep 2. Behalve voor de variabele *museum*, zijn de verschillen significant in de verwachte richting.

Volgens de theorie zou er een groter verschil tussen de recruteringsmilieus van de scholen moeten zijn, als de cultuurdeelname wordt gedifferentieerd naar avant-garde, klassiek en gala. Het verschil tussen de gemiddelden op de variabele *avantgarde* moet groter zijn, dan dat op de variabele *klassiek*. Dit blijkt het geval te zijn. Het verschil op *galakultuur* is wel in de verwachte, economische richting, maar niet significant.

Tabel 2: Verschillen tussen de ouders in culturele oriëntatie: lezen

	\bar{x}	sd	n
groep 1	1.02	2.53	59
groep 2	-.64	2.95	64

$t = 3.34$ $df = 121$ $p < 0.001$

Tabel 3: Verschillen tussen de ouders in culturele oriëntatie: muziek

	\bar{x}	sd	n
groep 1	.95	4.24	66
groep 2	-.76	4.30	69

$t = 2.31$ $df = 133$ $p < 0.022$

Tabel 4: Verschillen tussen de ouders in totale cultuurdeelname

	\bar{x}	sd	n
groep 1	1.46	5.71	57
groep 2	-1.1	6.03	64

$t = 2.39$ $df = 119$ $p < 0.02$

Tabel 5: Verschillen tussen de ouders in voorkeur omroep

	\bar{x}	sd	n
groep 1	4.52	1.18	50
groep 2	3.17	1.87	59

$t = 4.42$ $df = 107$ $p < 0.001$

Tabel 6: Verschillen tussen de ouders in economische oriëntatie

	\bar{x}	sd	n
groep 1	-4.188	6.90	52
groep 2	4.09	6.14	61

$$t = -6.74 \quad df = 111 \quad p < 0.001$$

Tabel 7: Verschillen tussen de ouders in culturele ambities voor hun kinderen

	\bar{x}	sd	n
groep 1	2.71	3.31	71
groep 2	-1.32	3.41	70

$$t = 7.11 \quad df = 139 \quad p < 0.001$$

Tabel 8: Verschillen tussen de ouders in economische ambities voor hun kinderen

	\bar{x}	sd	n
groep 1	-1.89	2.68	71
groep 2	2.44	2.52	71

$$t = -9.92 \quad df = 140 \quad p < 0.001$$

Als achtergrondvariabelen hebben we de opleiding van de vader en van de moeder. De t-test geeft hier naar verwachting geen significant verschil tussen de twee groepen. De economische en culturele beroepsstatus zijn de andere achtergrondvariabelen. Volgens de recruteringshypothese zouden deze variabelen een onderscheid op moeten leveren. De voorspelling komt uit voor de economische beroepsstatus, maar niet voor de culturele beroepsstatus. De ouders van de economische school hebben beroepen met een hogere economische status. Bij de culturele beroepsstatus is er een klein niet-signifikaant verschil in de verwachte richting.

Tabel 9: Verschillen tussen de ouders in voorkeur voor avantgardistische cultuur

	\bar{x}	sd	n
groep 1	.96	1.05	71
groep 2	.48	.65	71

$$t = 3.27 \quad df = 140 \quad p < 0.001$$

Tabel 10: Verschillen tussen de ouders in voorkeur voor klassieke cultuur

	\bar{x}	sd	n
groep 1	1.61	1.06	71
groep 2	1.99	.93	71

$$t = -2.27 \quad df = 140 \quad p < 0.025$$

Tabel 11: Verschillen tussen de ouders in voorkeur voor galacultuur

	\bar{x}	sd	n
groep 1	.09	.35	71
groep 2	.15	.36	71

$$t = -.95 \quad df = 140 \quad p < 0.345$$

Behalve bij de ouders verwachten we ook een verschil in culturele en economische oriëntatie bij de grootouders. Er zou een verschil moeten zijn tussen de twee groepen voor de volgende variabelen: economische anciënniteit, culturele anciënniteit, opleidingsanciënniteit en economische en culturele beroepsstatus van de grootvaders.

Tabel 12: Verschil tussen de ouders in culturele status van het beroep van de vader

	\bar{x}	sd	n
groep 1	.79	.59	67
groep 2	.71	.49	67

$$t = .91 \quad df = 132 \quad p < .365$$

Tabel 13: Verschil tussen de ouders in economische status van het beroep van de vader

	\bar{x}	sd	n
groep 1	.87	.72	67
groep 2	1.26	.63	67

$$t = -.328 \quad df = 132 \quad p < 0.001$$

Tabel 14: Verschil in economische anciënniteit tussen de ouders

	\bar{x}	sd	n
groep 1	-1.36	4.36	53
groep 2	1.55	3.98	61

$$t = -3.73 \quad df = 112 \quad p < 0.001$$

Uit de t-test blijkt inderdaad een significant verschil tussen de groepen wat betreft de economische anciënniteit: de grootouders van de economisch gerichte scholen zijn 'economischer' dan die van de culturele scholen. De variabele over de culturele anciënniteit levert geen significant verschil op. Dit is misschien te wijten aan het grote aantal 'missing data'. De opleidingsanciënniteit geeft, tegen de verwachting in, wel een significant verschil tussen beide groepen. De grootouders van de economisch gerichte scholen blijken een hoger opleidingsniveau te hebben dan die van de culturele scholen. Vergelijking van de economische beroepsstatus van de grootvaders leverde een significant verschil op in de ver-

Tabel 15: Verschil in culturele anciënniteit tussen de ouders

	\bar{x}	sd	m
groep 1	-.28	3.99	36
groep 2	.23	2.6	44

$$t = -.69 \quad df = 78 \quad p < .492$$

Tabel 16: Verschil in economische beroepsstatus grootvaders

	\bar{x}	sd	m
groep 1	1.21	1.42	60
groep 2	1.66	1.34	63

$$t = -1.81 \quad df = 121 \quad p < 0.072$$

Tabel 17: Verschil in culturele beroepsstatus grootvaders

	\bar{x}	sd	n
groep 1	.65	1.44	60
groep 2	.86	1.14	63

$$t = -.89 \quad df = 121 \quad p < .376$$

wachte richting. Groep 2 (de economisch gerichte scholen) heeft meer grootvaders die een beroep hebben met een economische status. De culturele beroepsstatus bleek, net als bij de ouders, geen significant verschil op te leveren. We krijgen de indruk dat de schaal van Ganzeboom die we gebruikt hebben, niet onderscheidend genoeg werkt naar de culturele beroepsstatus.

Samenvattend kan gesteld worden dat de recruiteringshypothese door de resultaten wordt ondersteund.

We zijn ook nagegaan in hoeverre de ouders van beide soorten scholen cultu-

reel, respectievelijk economisch, 'rijker' zijn dan de gemiddelde Nederlander. Hiervoor hebben we onze beide groepen op een paar kenmerken vergeleken met steekproeven uit de Nederlandse bevolking (tabel 18). We gebruikten daarbij de ook door Kalmijn en Batenburg gebruikte bronnen: *Sociaal Cultureel Rapport* 1988 (SCP Staatsuitgeverij Den Haag); *Statistisch Zakboek* 1988 (CBS Staatsuitgeverij Den Haag), W. Knulst en L. Schoonderwoerd, *Waar blijft de tijd* (SCP Staatsuitgeverij Den Haag 1983), UMS-file van het Utrechts Mobiliteits Seminar. Uit het overzicht blijkt dat beide groepen ouders op bijna alle kenmerken hoger scoren dan de gemiddelde bevolking. Verder blijken de ouders van de culturele scholen hoger te scoren op bijna alle culturele kenmerken en de ouders van de economische scholen hoger op bijna alle economische kenmerken.

Tabel 18: Culturele en economische rijkdom van de ouders van de onderzochte scholen vergeleken met die van een steekproef uit de Nederlandse bevolking

	economisch gericht	cultureel gericht	Nederland
wetenschappelijke opleiding vader	57.7 %	46.5 %	2.5 %
wetenschappelijke of HBO opleiding vader	77.5 %	73.3 %	14. %
vader wetenschappelijk beroep	16.9 %	18.3 %	1.2 %
vader vrij beroep	22.5 %	8.4 %	1.9 %
vader directeur	25.4 %	15.5 %	1.7 %
beluisteren klassieke muziek	78.9 %	86. %	40. %
bezoeken klassieke concerten	56.3 %	70.4 %	13. %
luisteren naar radio 4	56.3 %	79 %	35. %
soort woning:			
- flat	0. %	4.2 %	22. %
-vrijstaand huis	57.7 %	28.2 %	16. %
koopwoning	94.3 %	78.3 %	50. %
bezit tweede huis	15.5 %	4.2 %	2. %
bezit boot	14.1 %	5. %	5. %
op wintersport	67.6 %	32.4 %	38. %

De leerlingverschil-hypothese. Volgens de leerlingverschil-hypothese, hebben de leerlingen uit groep 1 meer culturele en de leerlingen uit groep 2 meer economische ambitie. De eerste groep zou een significant hoger gemiddelde moeten hebben op de variabele *culturele ambitie kind*; groep 2 op de variabele *economische ambitie kind*. Deze voorspelling komt niet uit. Mogelijkerwijs speelt hier het feit, dat de twee groepen zeer ongelijk zijn, een rol. Zoals eerder vermeld

mochten de kinderen van een van de cultureel gerichte scholen niet meedoen met het onderzoek. Groep 1 bestaat daardoor uit de helft minder leerlingen. Een andere oorzaak voor het niet vinden van het verschil is waarschijnlijk gelegen in het feit dat de vragen niet zo geschikt waren om het beoogde te meten. Er is veel bekend over culturele hulpbronnen van ouders en over de wijze waarop zij dit kapitaal overdragen (cf Rupp 1969, die spreekt van het cultuur-pedagogisch patroon van de opvoeding). Er is echter nog weinig inzicht hoe verschillen in disposities en smaak zich op jongere leeftijd manifesteren. Waarschijnlijk is het beter kinderen van deze leeftijd verschillende soorten muziek en literatuur te laten horen en naar hun voorkeuren te vragen in plaats van hen direct naar hun voorkeuren te vragen.

De reproductiehypothese. Doordat we geen verschillen tussen leerlingen konden vaststellen, konden we deze hypothese niet toetsen.

Conclusies

In dit onderzoek hebben we getracht een verklaring te vinden voor het verschijnsel dat binnen de sociale klasse met de hoogste status de meningen zeer sterk uiteenlopen over wat goed (basis)onderwijs is. De door Bourdieu geformuleerde theorie over cultureel en economisch kapitaal blijkt ook wat dit probleem betreft grote verklaringskracht te hebben. In ons land komt op de totale markt aan basisscholen een deelmarkt voor van hoge (opleidings)statusscholen, die gedifferentieerd is in cultureel versus economisch georiënteerde scholen. De meeste van deze scholen zijn landelijk georganiseerd. De meer cultureel georiënteerde scholen zijn vooral te vinden onder de zogenaamde 'traditionele vernieuwingscholen' (Montessori, Vrije School, etc). De meer economisch georiënteerde scholen kenmerken zich door een zeer zakelijke instelling en gerichtheid op het leveren van prestaties op de cognitieve vakken (de bijzonder neutrale schoolverenigingen kunnen tot dit type gerekend worden).

De recruiteringshypothese wordt over vrijwel de gehele linie bevestigd. Dat bij voorbeeld in het bezoek aan musea, ook wanneer deze variabele wordt uitgesplitst naar musea voor moderne kunst etc, geen verschillen worden gevonden tussen de recruiteringsmilieus, wijst erop dat het culturele veld aan voortdurende veranderingen onderhevig is. De grotere musea zijn steeds meer geneigd, gesponsord door grote bedrijven, van tentoonstellingen grote manifestaties te maken (denk aan de sterk vercommercialiseerde Van Gogh tentoonstelling). Het bezoeken van dergelijke tentoonstellingen kan geen 'distinctie' meer met zich meebrengen.

We hebben naar verwachting geen significant verschil gevonden tussen de opleidingsniveaus bij de ouders van de leerlingen van de verschillende scholen.

Door gebrek aan gegevens hebben we de richtingen van de opleidingen niet kunnen vergelijken. Interessant zou zijn dit aspect in toekomstig onderzoek te betrekken.

Bij de vergelijking van de economische beroepsstatus komt er wel en bij die van de culturele beroepsstatus geen significant verschil naar voren. De schaal van Ganzeboom, die we gebruikt hebben, werkt naar onze mening niet onderscheidend genoeg voor de culturele beroepsstatus. Er zou een andere schaal gemaakt moeten worden die beter culturele scores toekent aan de beroepen. Leden van hoge bestuurscolleges en hoge ambtenaren bij voorbeeld, moeten naar ons idee een lagere score krijgen.

Bij de grootouders wordt de hypothese over de anciënniteit van de economische oriëntatie bevestigd evenals die over de economische beroepsstatus. De culturele oriëntatie is niet significant verschillend. Oorzaken hiervan zijn waarschijnlijk het groot aantal ontbrekende gegevens en de te algemeen gestelde culturele vragen. In tegenstelling tot wat bij de ouders het geval is, is er bij de grootouders wel een significant verschil in de opleidingsniveaus tussen beide groepen. We hebben daarvoor geen verklaring.

Met de door ons geconstrueerde variabelen kon geen verschil in oriëntatie tussen de kinderen worden aangetoond. Mogelijke oorzaken hiervan zijn: het ontbreken van gegevens van een van de culturele scholen en het werken met directe vragen bij kinderen van deze leeftijd. Beter is het waarschijnlijk kinderen met diverse soorten muziek en literatuur te confronteren en dan hun voorkeuren te onderzoeken. Toekomstig onderzoek zal hierin meer inzicht moeten verschaffen. De reproductiehypotheses hebben wij niet kunnen toetsen omdat wij geen verschillen tussen leerlingen aantreffen.